

Fârâbî e-dergi, Yıl: 1, Sayı: 1 / Aralık 2011

İSLAMDA CÂMİNİN ÖNEMİ

Kübra AK*

Giriş

İnanç duygusu insanın yaratılış özelliğidir. Bütün inançlarda da bir kutsal mekân kavramı vardır. Hiçbir topluluk dinsiz yaşayamamışlardır. Belki bireyler inançsız olabilir ama günümüze kadar gelen topluluklarda inançsız bir topluluk görülmemiştir. Hal böyle olunca da insanlar inançları gereği bir takım ritüellerin gereğini yerine getirebilmek için kutsal mekânlar oluşturmuştur. Buralar bireysel ve toplumsal alanda inançlarını canlı olarak yaşanılır kılmış ve bazen de bu kutsal mekânlar insanların sosyal faaliyet alanı insanların sorunlarına çareler aranan mekanlar olmuştur.

İslam'ın kutsal mekânı olan camiler ise İslam'da hayati öneme sahiptir. Cami Müslümanlar için sadece bir ibadet yeri değil bazı adli davaların bakıldığı, savaş kararlarının alındığı, eğitim öğretimin yapıldığı mekânlar olup Müslümanların kalbi olmuştur. Müslümanlarca cami yapımına gereken önem verilmiştir. Sonraki Müslümanlar tarafından da bu gelenek sürdürülmüştür. Müslümanlar fethettikleri yerlerde hemen cami inşaatına başlamışlardır. Müslümanların kendine has mimari yapısıyla ortaya koyduğu bu şaheserler asırlardır ayakta kalmayı başarabilmiştir.

Peygamber efendimizin Medine'ye hicretinden sonra ilk işi bir cami inşa etmek olmuştur. Bu ilk cami hem sosyal hayatın hem de dini hayatın merkezi konumundadır. Bir anlamda İslam tarih ve medeniyetinin başlangıç noktası bu camidir. Dünyada ki bütün camiler ondan bir örnektir. Müslümanlar nereye gitmişse hayatlarını inşaa için önce bir cami yaptırmışlardır. Bu yüzden cami yaptırmak Müslümanlarca her zaman büyük bir ibadet olarak kabul edilmiştir. Camiler, Müslümanların tarihteki iz düşümleri ayak

* S.D.Ü., İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi, Isparta

izleridir. Cami, hendese den bir abide olmanın çok ötesinde bir gelenek, bir hayat ve bir dünya algısıdır.¹

A) Cami Kavramı

Dini kavramlar sözlüğü cami'yi; dağınık şeyi toplamak, biriktirmek, birleştirmek, elbise giymek anlamındaki “c-m-a” kökünden türeyen cami’, toplayan, bir araya getiren, birleştiren, müellif, mürettip demektir diye tanımlamıştır. Dini terim olarak, toplu ibadet edilen yerlere denir. Kur’ân ve sünnette cami, mescit kavramı ile ifade edilmiştir. Mescit; secde edilen yer demektir.²

Cami ve mescid kavramları, Arapça cemea kökünden türeyen “toplayan, bir araya getiren” anlamındaki cami kelimesi, başlangıçta sadece Cuma namazını kılan el-mescid’ül Cami (cemaati toplayan mescid) tamlamasının kısaltılmış şeklidir. “El-mescidü'l Cami” tabiri, Taberani'nin bir rivayetine göre bizzat Hz Peygamber (sav) tarafından kullanılmıştır.³

İbadet, eğitim, kaza ve şura' gibi toplantıların yeri olarak inşa edilen camilerin, tamamıyla vakıf olduklarını söyleyebiliriz.

Cami; ibadet yeri, ilim müessesesi, ordu karargâhı, elçilerin kabul yeri ve nihayet (çok az tesadüf edilse bile) bir hapisane olarak İslam müesseseleri arasında önemli bir yer işgal eder.⁴

İslam toplumunun kültürel bakımdan gelişmesinde önemli rolü bulunan müesseselerden biri de camidir. tamamen vakıflara bağlı olan camiler, mimari yapı olarak dini eserlerin başında gelirler. Câmi, İslam medeniyet parıltılarının dünyaya ışık saçtığı bir mekandır. Bunun içindir ki cami, İslam müesseseleri için her zaman önemli bir kaynak olarak yerini muhafaza etmiştir. Hatta bu sayede birçok yeni şehir kurulduğu gibi İstanbul, Şam(Dımaşk) İskenderiye gibi İslam öncesine ait pek çok eski büyük şehir de İslami hüviyet kazanarak Müslüman şehirleri haline gelmiştir. Camiler, özellikle Hz. Ömer'in hilâfeti döneminden itibaren önemli merkezler başta olmak üzere İslam dünyasının hemen her köşesinde görülmeye başlandı. Daha sonraki fetihlere paralel olarak cami ve mescitler de çoğaldı.

B) Ana Hatlarıyla Cami Tarihi

İslam toplumunun kültürel bakımdan gelişmesinde önemli rolü bulunan müesseselerden biride camidir. Tamamen vakıflara bağlı olan camiler, mimari yapı olarak dini eserlerin başında gelirler. İbadet, eğitim, kaza(yargı) ve şura gibi toplantıların yeri olarak inşa edilen camilerin, ifa ettiği hizmet küçümsenemeyecek kadar büyüktür. Zira

¹ Hasan Karaca, “Cami”, Ankara 2008, s. 3

² Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Dini Kavramlar Sözlüğü, Ankara 2006, s. 81-82

³ Mehmet Altunkaya, Müminlere Vaaz ve İrşad, 2. Cilt, kayseri 2006, s.625

⁴ Ziya Kazıcı, Osmanlı Vakıf Medeniyeti, İstanbul 2003, s. 158-160

Müslümanlar, İslam'ın ilk asırlarından itibaren “mescidin vazifesi” anlayışını çok geniş tutmuşlardır. Mescidu'n- Nebi adı ile anılan medinede ki bu ilk camide üç ayrı bölüm bulunuyordu. Bunlar namazın kılınması için büyük bir salon, mektep (okul) vazifesi görmek üzere bir suffa ve Hz peygamber'in aile efradı için birkaç küçük oda. Böyle bir inşaat ile mimari yapı olarak caminin ilk şekli Araplarda çıkmış oldu⁵

C) İlk Camiler

1-İslam Öncesi:

İslam öncesi, Hz. Âdem'in yeryüzüne ilk ayak bastığı yer kabul edilen Serendib'de adem tepesinde bulunan dev dev bir ayak izi burada yaşayan Budistler'ce Buda'ya Hindular'ca Şiva'ya Müslümanlarca da Hz. Adem'e izafe edilir. İbn Haldun, Serendib'de Hz. Adem'e nisbet edilen bir mescitten söz edildiğini, ancak bunun güvenilir bir rivayet olmadığını söyler. Burada Hz. Adem'e mahsus bir mescidin bulunması mümkünse de Kuran'ın bildirdiğine göre “insanlar için inşa edilen ilk beyt (mabet) kabledir. Rivayete göre onunda ilk banisi Hz. Adem'dir. Ebu Zerrin sorduğu sorular üzerine Hz. Peygamber yeryüzünde ilk mescit'in mescit-i Haram, ikincisinin ise Mescid-i Aksa olduğunu açıklamıştır. Aynı hadiste aralarının zaman olarak kırk yıl olduğunun belirtilmesi, Hz. İbrahim ve Süleyman'ın eski temelleri üzerine bunları yenilediklerini göstermektedir. Bu mescitlere beyt denilmiş, Kabe için “el- Beyt”, “beytülharam”, “beytülatik” ifadeleri kullanılmıştır.⁶

2-İslam'ın Zuhurundan Sonra:

a) *Hicretten önce:* ilk Müslümanlar Darul Erkam 'ı bir mescid haline getirmişlerdi. Ayrıca vadilerde, evlerinde gizlice ibadet ediyorlardı, Hz. Peygamber (sav)'in “Mirbed” denilen ağılların, harmanların temiz bölümlrinde naman kıldırıldığı rivayet edilir.

Akebe biatlarından sonra Müslümanların sayısı arttıkça hicretten önce Medine'de Mescide ihtiyaç duyulmuştu. Rasulü Ekrem'e ilk biat eden Ebu Ümame Es'ad b. Zürrare , Mescid-i Nebevi'nin yapıldığı arazideki bir hurma kurutulan yerin etrafını duvarla çevirerek mescit haline getirmiştir.

b) *Hicretten sonra:* Medine ve civarında yapılan mescitler: Hz. Peygamber hicret esnasında Medine'ye 2 mil uzaklıkta olan Kuba'da Beni Amr b. Avf yurdunda Gülsüm b. Hidm'in evinde bir müddet misafir oldu ve bir mescit inşa ettirdi. Bu mescidin ebadı 66x66 zira' idi. Dört duvardan ibaret bir yapı idi.

Medine' de deve Malik b. Neccarların evlerinin önünde bir düzlükte çöktü. Hz. Peygamber burayı satın alarak mescidin inşasında bizzat çalışmıştır.

⁵ Ziya Kazıcı, İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, İstanbul 2010, s. 293-294

⁶ “Cami”, “Türkiye Vakfı İslam Ansiklopedisi” ,7. Cilt, İstanbul 1993, s. 47

Mescidin Mescid-i Nebevi'yi yaptırdı. Hz. Peygamber bu arka kısmında fakir sahabelerin barınması için suffe adıyla bir yer ayrılmış, doğu duvarı boyunca Hz. Peygamber ve ailesine ait zamanla sayıları 9'a çıkan odalar inşa edilmiştir.

Mescide Müslümanların çoğalması ile mescitlerde çoğaldı. Mescid-i Kuba ve Mescid-i Nebevi dışında Medine'de dokuz mescit vardı. Bunlarda vakit namazları kılınır. Cuma namazları sadece Mescid-i Nebevi' de kılınmaktaydı.

Ebu Davud'un rivayetine göre bu mescitler şunlardır:

- 1- Mescid-i Beni Amr b.Mebzul
- 2- Mescid-i Saide,
- 3- Mescid-i Ubeyd,
- 4- Mescid-i Seleme,
- 5- Mescid-i Rabih,
- 6- Mescid-i Züreyk,
- 7- Mescid-i Gıfar,
- 8- Mescid-i Eslem,
- 9- Mescid-i Cüheyne.

Bunlardan bir kısmının yeri ve kıblesi bizzat Hz. Peygamber tarafından tespit edilmiştir.⁷

D) MESCİD-İ NEBEVİ'NİN FONKSİYONU:

1- Mescid-i Nebevi hem toplantı ve hem de toplu ibadet yapma yeri olarak görev yapmıştır.

2- Mescid-i Nebevi'nin sağ arka köşesinde yer alan "suffe" veya "zulle" diye anılan mahal adeta bir eğitim ve öğretim kurumudur. İslamda ilk yatılı mektep, üniversitesidir.

3- Mescid-i nebevi'nin içinde eğitim-öğretim hizmetlerine ilaveten özellikle kadınlar için irşad hizmetleri yapılmıştır.

4- Kurulan ilk İslam devletinin yönetim merkezi olarak görev yapmıştır.

5- Mescid-i Nebevi de ticari, siyasi, askeri kararlar alınmıştır.

Bugün zamanımızda camiler 24 saat değil, sadece bir-iki saat kadar görev yapmakta, bunun haricinde kapalı tutulmaktadır⁸

E) Türkiye'de Öne Çıkmış Camiler

1) İstanbul Süleymaniye Camii

Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1550-1557 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Eser, 18 ayrı bina dan oluşan Osmanlı mimarisinin en büyük Külliyesi'nin merkezinde yer almıştır.

⁷ Mehmet Altunkaya, a.g.e., s. 628-630

⁸ Mehmet Altunkaya, a.g.e., s. 644-645

Süleymaniye Camii kademeli şekilde yükselen strüktürü, gelişmiş dış cephe düzeni ve sade tezniyat özellikleriyle içte ve dışta ahengin yakalandığı bir şaheserdir. Sinan'ın üstün dehasıyla yapının içinde kandil isini hava cereyanı ile gideren bir sistem ve mükemmel bir akustik düzen kurulmuştur.

2) Edirne Selimiye Camii

2. Selim zamanında 1569-1575 yılları arasında mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Mimar Sinan'ın ustalık eserim dediği caminin dış silüeti aşağıdan yukarıya tam bir ahenk içinde, dört kademeli olarak bir pramit gibi yükselmektedir. İç mekanla dış görünüşün mükemmel bir uyumla kaynaşmış olduğu bu şaheserlerin en üstün yanı harim kısmının hemen hemen tümünün tek bir kubbe altında toplanmış olmasıdır. Bu özelliği ile Selimiye Camii, merkezi, toplu geniş mekânın en başarılı örneklerinden biri olarak dünya mimarlık tarihi literatürüne geçmiştir. Yapı yalnız Türk İslam Mimarisi'nin değil, dünya mimarisinin de başyapıtlarından birisidir.⁹

Sanat - Din, Sanat –İslam ilişkisi

Bütün dinler ortak bir özellik olarak şu veya bu ölçüde hayatı ve varlıklar âlemini kendi bakış açısıyla tanıyıp yorumlayarak hayata ve varlıklar âlemine dair bir takım değerler, ölçütler ve anlamlar vazederler. Sanat ise daha evvel belirttiğimiz üzere, birey ve toplumların duygu, düşünce, inanç, örf, adet ve geleneklerini, hayat ve varlık âlemine bakışını çeşitli malzeme, araç ve yöntemleri kullanarak ahenk içinde yorumlamasıdır. Hal böyle olunca, sanat ve dinin yolu hayatı ve varlık âlemini yorumlama konusunda birleşmekte, daha doğrusu kesişmektedir. İşte bu yüzden Hıristiyan toplulukların sanatında Hıristiyanlığın, Müslüman milletlerin sanatında da İslam'ın izlerini görmek mümkündür. Örneğin Hıristiyan inancını çok güçlü bir şekilde yaşayan Bizans'ın sanat anlayışında Hıristiyanlığın etkileri çok güçlü olmuştur. Bunun yanında Müslümanların heykele karşı takındıkları olumsuz tavır, Müslümanların sanat anlayışına yansımış ve Müslümanlar, sanat uğraşlarında resim ve heykele uzak durarak, bu iki unsurun yerini hat ve minyatürle doldurmaya çalışmışlardır.¹⁰

Müslümanlar sanat anlayışını resim ve heykelerde gösterdiği gibi cami inşalarında da göstermişlerdir. Cami mimarisinin de öne çıkan sanat anlayışı en güzel biçimde gösterilmeye çalışılmıştır. Özenle yapılmış olan çok önemli camilerimiz yıllarca güzelliğini kaybetmeden korumaktadır.

F) Cami Sanattır

Medeniyetin kaynağı olan Cami, aynı zamanda medeniyetin en büyük meyvesidir de. Her medeniyet kendini inşa sürecinde kemalinin bir simgesi olarak sanatı üretmiştir.

⁹ Yılmaz Can- Recep Gün, İslam Sanatına Giriş, İstanbul 2009, s. 95-97.

¹⁰ Yılmaz Can- Recep Gün, Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği, İstanbul 2006, s. 26-27.

İslam medeniyetinin ürünleri arasında caminin özel yeri vardır. Mimari, tezhip ve hat sanatını içinde barındıran cami, aynı zamanda inananların estetik anlayışını da yansıtmaktadır. Cami bir yanıyla zaman ve coğrafyaların özelliklerini sanat diliyle anlatırken öte yandan ilahi kaynaktan beslenen bir estetiği hem yeniden inşa etmekte hem de nesilden nesile taşıyıp ebedileştirmektedir¹¹

G) Dinimizde Camiilerin Önemi

Camiler; ibadet etme, Allah'ı anma, eğitim-öğretim, birlik ve dirlik, huzur ve sükûn mekanlarıdır Bu itibarla dinimiz; camilere büyük önem vermiştir. Yüce Rabbimiz, Kur'an-Kerim'de şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz mescitler, Allah'ındır O halde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin”, “Ey Âdemoğulları! Her mescide gittiğinizde güzel elbiselerinizi giyinin ”

Ayet-i kerimelerden de anlaşılacağı üzere, İslam'da camilerin önemli bir yeri vardır Allah'ın evi kabul edilen camiler, İslâm'ın alâmeti sayılmıştır. Camiler, bulunduğu yerin halkının Müslüman olduğunu gösterir Sevgili Peygamberimiz, yeryüzünde Allah'a en sevimli yerlerin camiler olduğunu bildirmiştir. Öyle ise camilere gelişi güzel değil, en güzel elbiseler giyilerek girilmelidir Camileri kirletecek, havasını bozacak ve cemaati rahatsız edecek davranışlardan sakınmalı.

Yüce Allah, caminin önemini Kur'an'da şöyle bildiriyor: “Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazlarını dosdoğru kılan, zekâtlarını veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder İşte, doğru yola erenlerden olmaları umulanlar bunlardır” Sevgili Peygamberimiz (as) ise: “Kim Allah rızası için bir mescit yaptırırsa, Allah da bunun karşılığında ona cennette bir köşk ihsan eder” buyurmuştur.

Cami ve mescitler, aynı zamanda insanlara helal ve haramın, güzel ahlakın, doğruluk ve dürüstlüğün öğretildiği, sevgi saygı ve kardeşlik ruhunun işlendiği mukaddes mekânlardır. Şehitlik ve gazilik mertebesinin yüceliği, vatan savunmasının önemi, iffet ve namusu korumanın onuru gibi birçok dini ve milli şuurun insanlarımızı verildiği ilim ve irfan yuvalarıdır.¹²

1) Cami İbadettir

Müslüman, en derunî hisleri Rabbinin huzuruna durduğunda yaşar. Bu huzur sanki mihrabta tecessüm etmiştir. Namaz kılan mihraba ne kadar yakın olursa o kadar çok sevap kazanmıştır. Bu yüzden burada tüm inananların ibadetini kendinde toplayan imam ibadet etmektedir. Müslüman camiye adım attığı andan itibaren ibadettedir. Çünkü cami, diğer tüm çağrışım ve işlevlerinin dışında her şey den önce bir ibadet mekânıdır. Bu eve

¹¹ Hasan Karaca, cami, Ankara 2008, s. 7.

¹² www.mumsema.com (e.t.22.12.2011)

abdest almadan, arınmadan adım atılmaz. Burada inşirahların en büyüğü yaşanır, gönül huzur bulunur. Buraya bir daha çıkılmayacakmış gibi girilir.¹³

2) Cami Medeniyettir

Medeniyet hakikatin bir toplum üzerinde yansımasıdır. İslam toplumunun hakikat anlayışını cami temsil eder. Cami şehrin merkezidir. Hayat, hakikat ve medeniyet onun kubbesi altında birleşmiştir. Müslüman camiye bakınca, hayatının çıkış noktasının hakikat olduğunun, bu hakikatin ilahi kaynaklı olduğunun ve bu hakikatten ayrılmamakla yükümlü olduğunun farkına bir kez daha varacaktır. Böylelikle cami kubbesi altında idrak edilen hakikat, gök kubbe altında medeniyete dönüşmektedir.¹⁴

H) Dini, Sosyal ve Kültürel Bakımdan Cami

İslam dininde cami, Allah'a ibadetin ve kulluğun dünya üzerindeki sembolik mekanlarından biri, hatta en önemlisidir. İslam'ın o yerdeki en veciz ifadesi ve ispatıdır. Kur'an ifadesiyle cami, Allah adının içinde çokça anıldığı, kalplerin huzur bulduğu kutsal bir mekândır (Hac, 22/40; Ra'd, 13/28). Cami, Allah'a kulluk etme ulvi gayesiyle toplanılan önemli yerlerden biridir. Bunun için, Hz. Âdem (A.S.) tarafından yeryüzünde insanlar için inşa edilen ilk bina Kâbe'dir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: "Şüphesiz, insanlar için ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir" (Al-i İmran, 3/96). Peygamber Efendimiz (S.A.V.) de Medine'ye hicretlerinde ilk iş olarak bir cami inşa etmiş; vefat edene kadar da kendisi o caminin imamlığını yapmıştır. Dini, sosyal ve kültürel bakımdan cami, İslam tarihi boyunca bir eğitim öğretim ve kültür merkezi olmanın yanında bir devlet müessesesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de cami, bu fonksiyonlarını devam ettirmektedir. Ülkemizde özellikle Müslüman-Türk kültür ve kimliğinin devamında, milli birlik ve beraberliğin korunup pekiştirilmesinde, yaygın ve güçlü bir eğitim kurumu olarak fonksiyon icra etmektedir. Cami görevlileri de bu müessesenin imarı için gönüllü hizmet yarışında yerini almaktadır.¹⁵

İ) Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi

Hz. Peygamber döneminde cami eğitiminin hedef kitlesi çocuk, genç, yaşlı, kadın ve erkek ayrımı gözetilmeksizin bütün Müslümanlardan oluşuyordu. Günümüzde ise, erkek cemaatin camilerde sunulan hutbe, vaaz ve diğer etkinlikler yoluyla önemli ölçü de yaygın din eğitimi hizmeti aldığı, ancak kadınların cami eğitiminden yeterince yararlanmadığı görülmektedir. Din hizmetleri alanındaki bu eksikliğin giderilerek cami eğitimini kadın-erkek, genç-yaşlı ayrımı yapılmaksızın toplumun tamamını kuşatacak bir özelliğe kavuşturmak son derece önemlidir.

¹³ Hasan Karaca. Cami, Ankara 2008, s. 8.

¹⁴ Hasan Karaca, A.g.m, s. 4.

¹⁵ Ahmet Onay, "cami eksenli din hizmetleri", Değerler eğitimi dergisi, Ankara 2006, s. 149-175

J) İslam'da Kadın ve Cami Eğitimi

a) İslam ve Kadın

İslam inancına göre sosyal hayat, kadın ile erkeğin birlikteliğiyle devam eden bir süreçtir. Cinsiyet farklılığının Allah'ın bir hikmeti olduğu ve herkesin bu süreçte yaptığı eylemlerle değerlendirileceği şu ayetlerden anlaşılmaktadır:

“Göklerin ve yerin sahibi Allah'tır. O, dilediğini yaratır, dilediğine kızlar, dilediğine

de erkekler bahşeder. Veya onlara erkek ve dişi olarak her ikisinden de verir, dilediğini de kısır bırakır. Muhakkak ki O çok iyi bilen ve her şeye gücü yetendir.”

(Şura 42/49–50), *“O'nun (Allah'ın) varlığının delillerinden biri de, kendileriyle kaynaşacağınız eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet koymasındır. Şüphesiz*

*bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.”*¹⁶ *“Erkek olsun*

kadın olsun, içinizden hiçbir çalışanın emeğini boşa çıkarmayacağım” (Ali İmran 3/195), *“Kim yararlı bir iş yaparsa kendi lehine; kim de kötülük işlerse kendi aleyhinedir”* (Fussilet 41/46).

Temel insan hakları konusunda önemli düzenlemeler getiren İslam dini, öncelikle kadına hak ettiği değeri vermeyen çarpık anlayışı düzelterek, kızın da erkek gibi Allah'ın bir lütfü olduğuna dikkat çekmiştir. İslam dininde kadının kişilik hakkı korunmuş, onun özür bir birey olmasının önündeki fikri engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber, kadının toplumda ezilmemesi, haklarının ihlal edilmemesi ve psikolojik yönden de olsa hiçbir şekilde baskı altında tutulmaması için gayret göstermiştir. Hak ve özgürlükler açısından erkekle kadın arasında herhangi bir ayırım söz konusu olmamakla birlikte, İslam, sadece fiziksel ve ruhsal özelliklerden kaynaklanan farklılıklara dayalı bazı hükümler getirmiştir. Tabii olan bu durum, kadına karşı bir haksızlık olarak değerlendirilemez.

b. Cami eğitimi

Yaygın din eğitiminin en kapsamlı bir şekilde uygulandığı yer camidir. Cami, her yaşta ve her düzeydeki vatandaşların hiçbir şarta bağlı kalmaksızın hayat boyu bilgilendikleri bir eğitim-öğretim kurumudur. İslam toplumlarında eğitim-öğretim, kurumsal düzeyde ilk önce camilerde başlamıştır. İslam'ın başlangıcından beri önemini ve etkinliğini yitirmeyen cami eğitimi, günümüzde de oldukça fonksiyoneldir. Cami

¹⁶ Rum 30/21

eğitiminin hedef kitlesi, yaş, akıl seviyesi, eğitim düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve diğer özellikleri itibariyle birbirinden farklı kişi ve gruplardan oluşmaktadır. Söz konusu hedef kitle, camilerde gerçekleştirilen vaaz, hutbe, yaz kursları, sohbet ve akşam kursları gibi etkinliklerle çeşitli dini ve sosyal konularda bilgilendirilmektedir.

Cami eğitimi, yetişkinler için olduğu kadar çocuklar, gençler ve kadınlar için de gerekli ve önemlidir. Camide gerçekleştirilen eğitim çalışmalarının en temel amacı, genç yaşlı, kadın erkek bütün insanlara doğruları anlatarak maddi ve manevi yönden huzurlu bir toplum oluşturmaktır. Nitekim Hz. Peygamber, yeni bir toplum inşa etme amacını, bütün Müslümanların rahatlıkla katılabildiği cami merkezli eğitim faaliyetleriyle gerçekleştirebilmiştir. Onun yirmi üç yıllık peygamberliği döneminde puta tapıcılığın yerine tevhid inancını, zulmün yerine adaleti, düşmanlığın yerine kardeşliği, bencilliğin yerine dayanışmayı, tembelliğin yerine çalışmayı ve cehaletin yerine bilgiyi prensip edinen bir nesil yetiştirmesinde, kadın erkek bütün Müslümanların yararlandığı cami eğitiminin rolü büyük olmuştur

K) Kadınlar ve Cami Eğitimi

a) Hz. Peygamber Döneminde Kadınların Cami Eğitimi

Bilindiği gibi İslam dini, bütün Müslümanları ibadet ve eğitim ile yükümlü tutmuş, bu konuda da kadın ile erkek arasında herhangi bir ayrım gözetmemiştir. Çünkü erkeğin olduğu kadar kadının da ibadet etmeye, kendisi için gerekli olan bilgileri öğrenmeye ihtiyacı vardır. Hz. Peygamber kadınların okuma yazma öğrenmelerini daima teşvik etmiş, hanımlarından Hafza'ya okuma yazma öğretmek üzere Şifa Hatun adındaki sahabeyi görevlendirmiştir (İbn Hambel, Musned, VI, 372). Yine O, kişinin bakmakla yükümlü olduğu kız çocuklarını iyi eğiten kimseye Allah'ın iki kat sevap vereceğini ifade etmiştir (Buhari, İlim.) Çünkü İslam inancına göre erkek Allah'a karşı ne kadar sorumlu ise kadın da aynı ölçüde sorumludur. Ancak camilerde cemaat halinde kılınma zorunluluğu bulunan cuma ve bayram namazları konusunda kadınlara kolaylık tanınmış ve onların cemaate katılmaları farz veya vacip cinsinden bir emir sayılmamıştır. Çocuk bakımı, ev işleri ve özel haller gibi mazeretler nedeniyle kadınlar, camiye gelip cemaate katılma konusunda serbest bırakılmışlardır. Bu serbestliğe rağmen Hz. Peygamber döneminde kadınlar camiye devam etmeyi bir gelenek haline getirmişlerdir.

Camiye gelenlere her türlü kolaylık tanınmış ve böylece kadınların cami eğitiminden yeterince yararlanmalarına özen gösterilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kadınların camiye gidip ibadet etmeleri ve oradaki eğitim etkinliklerinden yararlanmaları ile ilgili herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Hatta Hz. Peygamber, kadınların camiye gitmelerini teşvik etmiştir. O'nun zamanında Mescid-i Nebevi'de kadınlar vakit, cuma ve bayram namazlarına katılmışlar, camide yapılan vaaz ve sohbetlerle din ve sosyal hayatla ilgili konularda bilgi edinmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ayşe'nin söylediği ileri sürülen; *"Eğer Allah Rasulü kadınların kendisinden sonra*

mescitlerde neler ihdas edeceklerini bilseydi, İsrailoğulları gibi, O da onların mescitlere girmelerini yasaklardı.” (Buhari, Ezan/163) gibi varsayım ifade eden bir rivayetten hareketle, bir takım kaygılar dile getirilmiş ve toplumun yarısını oluşturan büyük bir kitlenin cami eğitiminden uzak kalmasına neden olunmuştur. Oysa bu konuda bir yasaklama gerekecek olsaydı, bunun işaretlerini Hz. Peygamber sağlığında bizzat kendisi verebilirdi. Dolayısıyla hem sözlü hem de uygulamalı sünnete dayanan bir geleneğin, daha sonraki dönemlerde bazı kaygılarla terk edilmesinin isabetli bir karar olmadığını düşünüyoruz. Burada göz önünde bulundurulması gereken husus, Hz. Peygamber’in sağlığında başlattığı uygulamaları vefatından sonra da devam ettirmektir. Nitekim Kur’an’da şöyle buyrulmaktadır:

“Kim Peygamber’e itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur.” (Nisa 4/80),
“Peygamber

size ne verdiyse onu alın ve size neyi yasakladı ise ondan da sakının.” (Haşr 59/7).

İslam dini, eğitimde cinsiyet eşitliği prensibini öngörmektedir. Hz. Peygamber ilim öğrenme konusunda kadın ile erkek arasında herhangi bir ayırım gözetmemiş, ilim öğrenmenin herkese farz olduğunu ifade etmiştir (İbn Mace, I, 81). Nazil olan ayetler ve bu ayetlerden çıkartılan dini hükümler, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin hem erkeklere hem de kadınlara bildirilmiştir (Muhammed b. İshak, 1981,28). İslam âlimleri de, erkek için gerekli görülen pek çok bilginin kadınlar için de gerekli olduğu görüşündedirler(Dikmen, 1996,51-53). İslam’ın ilk yıllarında sosyal hayatta aktif olarak yer alan kadınlar, vakit, cuma ve bayram namazlarına katılıp Hz. Peygamber’in hutbe ve vaazlarını dinlemişlerdir. Mahalle mescitlerinde veya bazı evlerde kılınan namazlarda cemaate katılan kadınlar, oralarda yapılan eğitim etkinliklerinden önemli ölçüde yararlanmışlardır. Onlar, cinsiyetlerinden kaynaklanan özel durumları ile ilgili pek çok konuyu hiç çekinmeden Hz. Peygamber’e sorarak öğrenmişlerdir. O dönemin kadınlarının bu özelliği, Hz. Ayşe’nin şu sözüyle ifade edilmektedir:

“Ensar kadınları ne iyi kadınlardır; çünkü hayâları dinlerini öğrenmelerine engel

olmadı.” (İbn Hanbel, VI, 148).

Hz. Peygamber döneminde kadınların da aynen erkekler gibi camiye devam edip vakit, cuma ve bayram namazlarına katılmaları (Buhari, Salat 2, İdeyn 7; İbn Sa’d, 1968, VIII, 491) yanında, günün erken saatlerinde kılınan sabah namazına dahi gittikleri, Hz. Ayşe’den nakledilen şu rivayetten de anlaşılmaktadır:

“Rasûlüllah (s.a.v.) sabah namazını kıldırıldığı zaman mümin kadınlar örtülerini örterek orada hazır bulunurlar, daha sonra da evlerine dönerlerdi ki (hava karanlık olduğu için) onları kimse tanıyamazdı.” (Buhari, Salat 13).

b.Günümüzde Kadınların Cami Eğitimleri

Günümüzde kadınların cami eğitiminin ihmal edilmesinde, İslam'ın başlangıcında olmayıp da sonraları ortaya çıkan bazı anlayış ve yorumların etkili olduğu söylenebilir. Bazı alimler, ilim öğrenmenin farz-ı kifaye olduğunu, yani bir toplumda bazı insanların ilim öğrenmesiyle diğerlerinden bu sorumluluğun kalktığını, dolayısıyla kadınların ilim öğrenme yükümlülüklerinin bulunmadığını belirtmişlerdir (Hizmetli, 1996: 14-16).

Kadınların cami eğitiminden yoksun bırakılmalarında son derece etkili olan bu ve benzeri anlayışlar, dini olmaktan öte kültürelidir. Çünkü dinin kadınlarla ilgili diğer hükümleri göz önünde bulundurulduğunda, bu tür görüşleri dinen uygun kabul etmenin mantıklı olmadığı kolaylıkla anlaşılır. *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi* maktadır (Goldziher, 1988: 90). Öyleyse, bazı İslam bilginlerinin geçmişte fitneye sebep olacağı endişesiyle ileri sürdükleri ve kadınların camiden uzaklaşmalarına zemin oluşturan görüşleri artık yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü günümüzde kadınlar eğitim kurumlarında, çarşıda, pazarda, iş yerinde, fabrikada, kısacası sosyal hayatın her kesitinde erkeklerle bir arada bulunabilmektedirler. Dinin koyduğu olcu ve mahremiyet ilkelerine uyulduğu surece bunda dinen bir sakınca görülmemektedir. Kısıtlamanın sadece camiye devam etme ve cemaate katılma konusunda sürdürülmesi, kadınların dini konularda bilgisizliğini artırmaktan başka bir anlam taşımamaktadır.¹⁷

Değerlendirme

Camii Müslüman coğrafyasında hem dini sanatsal açıdan öne çıkmış kutsal mekândır. Müslümanlar burayı sadece ibadet hane olarak değil hem siyasi hem dini hem de eğitim yeri olarak kullanmışlardır. Camii aslında Müslümanların bir simgesidir. İhtişamıyla, sanatıyla, mekânıyla en güzel biçimde inşaa edilmiş yerlerimizdir.

Aslında biz camilerimize duygularımızı, düşüncelerimizi, o dönemdeki sanat anlayışımızı yine o dönemde ki tarihimizi yansıtmışızdır. Yani camiiler bir bakımdan Müslüman toplumunun aynasıdır. Hatta o dönemde ki teknolojimizi, bilgimizi ve ekonomimizi de yansıtmaktadır. Camilerimiz çok yönlü mekânlarımızdır. Toplumumuzu birleştiren bütünleştiren fonksiyonlara da sahip olan camilerimiz Müslümanlar için büyük önem taşımaktadır.

¹⁷ Hüseyin Yılmaz, “ Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi”, Değerler Eğitimi Dergisi, 2007, s. 108-124

Kaynakça

KARACA, Hasan, Cami, Ankara 2008

Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006

ALTUNKAYA, Mehmet, Müminlere Vaaz ve İrşad, 2.Cilt, Kayseri 2006

KAZICI, Ziya, İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, İstanbul 2010

_____, Osmanlı Vakfı Medeniyeti, İstanbul 2003

“Cami”, “Türkiye Vakfı İslam Ansiklopedisi”, 7. Cilt, İstanbul 1993

CAN, Yılmaz- GÜN, Recep, İslam Sanatına Giriş, İstanbul 2009

_____, Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği, İstanbul 2006

ONAY, Ahmet, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, değerler eğitimi dergisi, Ankara 2006,
ss.150-174

YILMAZ, Hüseyin, “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi”
DEM Dergisi, 2007, ss.108-129

www.mumsema.com (e.t 22.12.2011)